

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földrajzi és Földtudományi Intézet
Földtudományok Doktori Iskola

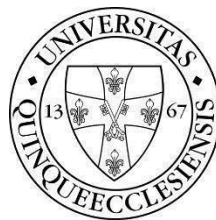
Geopolitika, geoökonómia és politikai földrajz
közép-európai perspektívából c. doktori program

**A luzofón identitás jelenléte a városi kreativitás gyakorlataiban Lisszabon,
São Paulo és Goa példáján keresztül**
című doktori értekezés tézisei

Murányi Kata

Témavezető:

Prof. Dr. habil Szilágyi István DSc., egyetemi tanár

Pécs, 2020

A doktori iskola neve, címe: Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola
7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. habil Geresdi István DSc.
egyetemi tanár
Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földrajzi és Földtudományi Intézet
Földtani és Meteorológiai Tanszék

A doktori program neve: Geopolitika, geoökonómia és politikai
földrajz közép-európai perspektívából

A doktori témacsoport címe: Geopolitika

A doktori témacsoport vezetője: Prof. Dr. habil Pap Norbert DSc.
tanszékvezető, egyetemi tanár, MTA doktora
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális
Tanulmányok Tanszéke

Témavezető: Prof. Dr. habil Szilágyi István, DSc.
egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális
Tanulmányok Tanszéke

1. Bevezetés

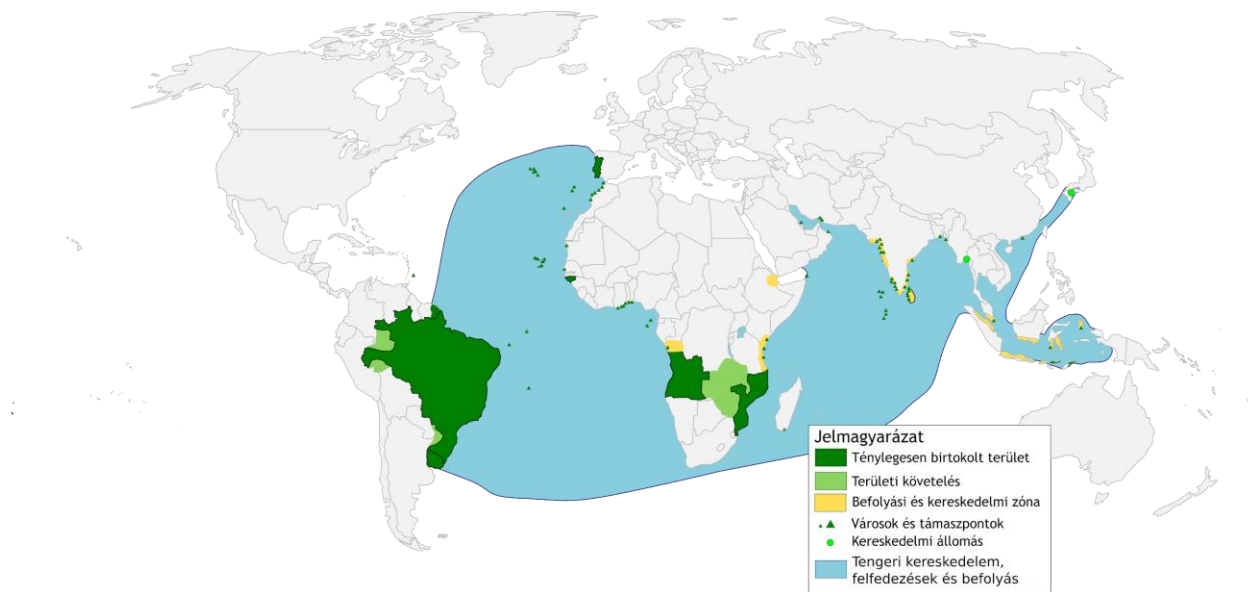
Egy állam történelme, gazdasága, politikai berendezkedése, vezetőinek attitűdje, kultúrájának gyökerei erősen meghatározzák és befolyásolják szereplői mindennapi életének ritmusát és cselekvéseit, hatással vannak egyebek mellett a kreatív gazdaság folyamataira. A kreativitás, mint a gazdasági értékteremtő és a művészeti alkotó tevékenységek alapja, továbbá mint megújulási képesség tanulható, és a gazdaság dinamikus fejlődésének motorjaként van jelen napjaink tudásalapú társadalmában.

A kreatív gazdaság kutatása az 1990-es években újdonság erejével hatott, gyakorlati alkalmazása a 2000-es évek első évtizedében élte virágkorát (LANDRY, C. 2000; FLORIDA, R. 2002, 2005, 2006; Európai Bizottság – 2009 a kreativitás és innováció európai éve; ENSZ – kreatív városok hálózata stb.). Az azóta eltelt időben a kutatások olyan koncepciók felé tolódtak, mint az okos város (*smart city*), fenntartható város (*sustainable city*), zöld város (*green city*) stb. (EGEDY T. 2017). A kreatív gazdaság témájának kutatásánál elsősorban a gazdasági tényezők kerülnek előtérbe – úgy mint a kreatív iparágak – és kevésbé a kulturális megközelítések. Felmerül a kérdés, mitől kreatív a város, és a kultúrkörhöz való tartozás – például az egykori Portugál Gyarmatbirodalom területeit összefoglaló luzofón jelleg – miként teszi gazdagabbá ezt a koncepciót. A különböző kultúrkörhöz kapcsolódóan (HUNTINGTON, S. P., 1998) milyen hasonlóságokat találunk a kiválasztott városok között, és melyek a városi kreativitás folyamatai, amelyek hozzájárulnak a kreatív városimázs létrejöttéhez. Az értekezésben a kiválasztott városok tanulmányozásakor az ökoszisztéma kerül a vizsgálódás központjába, mely a kreativitásról, mint szakpolitikák (kreatív stratégiák), emberek (kreatív osztály), gazdaság (kreatív iparágak), helyek (kreatív városok) szinergiájáról szól (SZOKOLAI ZS. 2011). A kreatív ökoszisztéma folyamata túlmutat a nemzetállamokon, gyakorlati példái a globális folyamatokhoz kapcsolódnak (TRÓCSÁNYI A. 2008). A történelmi csomópontok, az útfüggőség kreatív gazdaságra gyakorolt hatása is azt idézi elő, hogy a városok kreativitása a történelmi múltban, a kultúrában gyökerezik. Ebben a relációban a kreatív osztály telepítési tényezői (FLORIDA, R. 2002) mellett az *Accommodating Creative Knowledge* kutatásban (MUSTERD, S. et al. 2007) meghatározott indikátorok – elsősorban az útfüggőség – határozzák meg jelen vizsgálatot. A disszertációban a luzofón területek kiválasztott városaiban a kreativitás megnyilvánulásait, jellemzőit tanulmányozzuk.

A luzofón területek a portugálul beszélő vagy portugál kultúrájú területek, az egykori Portugál Birodalom tartományainak gyűjtőneve. Az ott élők identitásában legalapvetőbb a portugál nyelven alapuló közösség, amelyet a történelmi-kulturális tényezők formálnak (FREYRE, G. 1940; SZILÁGYI I. 2015.). Ugyanakkor a luzofón identitás olyan jelenségekben, folyamatokban is jelen lehet, amelyek a városi kreativitás fogalmkörébe sorolhatók (COSTA, P. et al. 2009).

A kutatás azt vizsgálja, a Portugál Birodalom – átfogó néven luzofón – területeinek kultúrájára, identitására milyen hatással voltak és vannak a hajdani gyarmatok és az anyaország közötti kötelékek. A kreatív gazdaságnak az a vetülete képezi az elemzés tárgyát, amely az identitásképző városimázst alakítja. A luzofón területek azonosságtudatának, azonossággépző jegyeinek elemzésekor fontos leszögezni, hogy az túlmutat a nemzetállami szinten, a francia nyelvű frankofón vagy az angol Brit Nemzetközösséget képező területekhez hasonlítható, ahol az összetartozás alapja a nyelv, valamint a történelmi múlt és kulturális közelség.

1. ábra: Portugália és egykori gyarmatterületei 1415-1999

Forrás: BIRMINGHAM, D. (1993) alapján szerkesztette PIRISI G. (2020)

A kutatási téma aktualitását egyrészt a globális-lokális paradoxonon alapuló térszemlélet, az identitásépítés különböző rétegeinek fontossága adja, vagyis hogy a város egyedisége – jelen esetben a kreativitás – versenyelőnyt jelent (PORTER, M.E. 2000; FLORIDA, R. 2002 stb.), továbbá felveti a kérdést, miként lehet a sajátos vonásokat a globális piacokon érvényesíteni. Ahogy azt a (populáris) geopolitikai vizsgálódások is mutatják, az erősödő és újrateremtett identitások iránti igény egyre növekszik. Másrészt aktuális a téma, hiszen a portugál nyelvű országokkal hazánkban viszonylag kevesen foglalkoznak. Az eddigi kutatások a luzofón területeket elsősorban a nyelv és az irodalom szempontjából vizsgálják. A luzofón területeket érintő geopolitikai, politikai földrajzi kutatások Szilágyi István nevéhez fűződnek. Történelmi, irodalmi, kulturális szempontból a kutatások az ELTE BTK Portugál Nyelvi és Irodalmi Tanszék oktatóihoz köthetők, kiemelve Rákóczi István, Pál Ferenc, továbbá Szilágyi Ágnes Judit (ELTE, SZTE) munkásságát.

A dolgozat újszerűsége, hogy interdiszciplináris jelleggel tanulmányozza a kreatív gazdaságon belül a vizsgált területeken – Lisszabon (Portugália); São Paulo (Brazília); Panjim és Margao (Goa, India) – azt, mit jelent a városi kreativitás a volt Portugál Birodalom városaiban, valamint a luzofón identitás miként van jelen ennek gyakorlati megnyilvánulásaiban. A luzofón identitás és a kreatív város koncepciójának összekapcsolása együttesen egy új minőséget hoznak létre. A dolgozat a geopolitikai, politikai földrajzi szemlélet mellett az urbanisztika és a kulturális földrajz felől közelíti meg a témát.

2. A kutatás célja, kérdései

A kutatás célja feltárni és bemutatni, hogy a közös nyelven túl milyen más megjelenési formái vannak a luzofón identitásnak – miként van jelen a városi kreativitás gyakorlati példáiban –, létezik-e egyáltalán közös identitás, és a közösség a fenntartásához az egykori anyaország milyen formában járul hozzá a *soft power* (NYE, J.S. 2004) és a populáris geopolitika (DODDS, K. 2005, DITTMER, J., BOS, D. 2010 stb.) eszközeivel. A lokális és globális szervezetek (pl. Portugálul Beszélő Országok Közössége) politikájukkal, döntéshozatali mechanizmusaikkal, programjaikkal miként befolyásolják a közös luzofón azonosságtudatot. A luzofón területeken belüli történelmi-kulturális egymásra hatást, a közösségformáló identitást, a kreatív gazdaság

kérdéseit a városi kreativitás, az ahhoz kapcsolódó intézményrendszerek és ösztönző mechanizmusok segítségével átfogó módon vizsgáljuk. Tanulmányozzuk a helyi politikákat (önkormányzati, állami, államközi) és azokat a tényezőket (pl. tolerancia), amelyek a vizsgált városok dinamikájának lényeges indikátorai. A megértéshez elengedhetetlen olyan főbb csomópontok feltérképezése, mint a fontosabb történelmi epizódok, a földrajzi elhelyezkedés, a gazdasági és politikai érdekek, a kultúra, a nyelv, az identitást képző tényezők, amelyek vizsgálata és bemutatása interdiszciplináris megközelítést igényel. A 21. század kreatív városai azok, ahol a tudás, az innováció felhalmozódik, és a technológia, tudás és tolerancia hármasának koncentrációjával (3T) hozzájárul a kreatív osztály kialakulásához és a városba vonzásához (FLORIDA, R. 2002). A kérdés az, hogy ezekre a tényezőkre a közös történelmi múlt milyen hatással van. A kutatás célja bemutatni, az útfüggőség szempontjából miként segítette elő a portugál örökség, a történelmi-kulturális-gazdasági-társadalmi fejlődés a kreatív gazdaság kialakulását és megerősödését a vizsgált városokban (BOSCHMA, R. – MARTIN, R. 2007). Az útfüggőséget meghatározó dimenziók vizsgálatakor a város potenciálja, vonzereje, versenyképessége rajzolódik ki a történelmi beágyazottság függvényében. Az esettanulmányok elemzésekor a különböző dimenziók felvázolásával tekintjük át a kiválasztott városok fejlődéstörténetét, úgy mint a gazdasági, a szocio-demográfiai, az intézményi dimenziók, az épített környezet valamint a város fejlődésének mérföldkövei (MUSTERD, S. et al. 2007). Kérdés továbbá, milyen identitásképző elemek hangsúlyosak a vizsgált városokban, és ezek a városi kreativitás gyakorlati példáiban miként jelennek meg, és hogyan befolyásolják a városimázst, a gazdaságot, a turizmust, a nemzetközi kapcsolatokat.

A luzofón területek identitásával, kreatív városainak geopolitikai, politikai földrajzi elemzésével és vizsgálatával újszerű megközelítést alkalmazunk, ami hozzásegíti a hazai érdeklődőt és szakmát a területek jobb megértéséhez politikai, kulturális, társadalmi és gazdasági értelemben egyaránt. A kutatás során a következő kérdéseket tettük fel:

- Létezik-e közös luzofón identitás? Ha igen, miben nyilvánul meg?
- A nyelvi-történelmi háttér miként befolyásolja a kreatív város fejlődését?
- Miként van jelen a luzofón identitás, a gyarmati múlt a kreatív gazdaságban, a városi kreativitás folyamataiban?
- A kormányzati szerepvállalás hogyan befolyásolja a városi kreativitás folyamatait?
- A kreatív osztály miként van jelen a vizsgált területeken?

- A városi kreativitásnak milyen jó gyakorlatai vannak?
- A városi kreativitás miként befolyásolja a turizmust, gazdaságot, nemzetközi kapcsolatokat?

3. A kutatás módszertana

A hipotézisek bizonyítása érdekében a disszertációban szekunder és primer anyaggyűjtést, feldolgozást és feltárást végeztünk. A szakirodalom feldolgozása mellett a kutatás első fázisában megtörtént a luzofón tér lehatárolása, a történelmi tényezők, csomópontok meghatározása. Ezt követte a vizsgált területek, városok kiválasztása, majd a vizsgált területeken működő luzofón szervezetek kiválasztása, megismerése. A következő lépésben a kreatív gazdaság sajátosságait mértük fel a lehatárolt területeken, továbbá a városi kreativitás hatásait a területfejlesztésre, helyi politikákra, a társadalmi reflexiókra.

3.1. Szekunder kutatás

A szakirodalom felkutatása és feldolgozása két megközelítésből zajlott. Egyrészt a portugál nyelvű területek, a volt Portugál Birodalom történelmi-kulturális viszonyait tanulmányoztuk, másrészt a kreatív gazdaság, a kreatív város szakirodalmát tekintettük át és elemeztük. A luzofón területek kapcsolataiban a magyar nyelven elérhető és megbízható történelmi források száma kevés (BIRMINGHAM, D. 1993; SARAIVA, J. H. 2000; RÁKÓCZI I. 2006; SZILÁGYI Á.J. 2009; SZILÁGYI I. 2009, 2015 stb.). A rendszerváltás előtti magyar nyelven kiadott irodalmat kritikával és fenntartással kell kezelni, mert az 1974-ig Portugáliában működő jobboldali rezsim miatt hajlamos a történelmi tények ferdítésére. Így a disszertáció a témában nagyrészt az angol és portugál nyelvű, interneten, továbbá a budapesti Camões Intézet illetve az empirikus kutatásban résztvevő területek könyvtáraiban fellelhető szakirodalom kritikai és elemző feldolgozásán alapszik. A luzofón témájú szakirodalmat számos aspektusból közelítettük meg. Egyrészt az egykori portugál gyarmatokon belüli javak, emberek áramlásán, gyarmatok felszabadulásán, (WITTMAN T. 1971; ARROTEIA, J.C. 1983; HORVÁTH GY. 1996; LOPES, L. F., SANTOS, O.D. 2006; RODRIGUES, J. N., DEVEZAS, T. 2007; GODINHO, V. M. 2018 stb.), továbbá a portugál migráción (REIS, A. 1999; PIRES, R.P. 2003; ALMEIDA, J.F. et.al. 2007; FALEIRO, A. R. 2009; MATOS, H. 2014; ALMEIDA, S. J. 2014 stb.) és a luzofón kozmopolitanizmus

szakirodalmának kritikai feldolgozásán (CUNHA I.F. 2012) keresztül. Ezekhez kapcsolódik a luzofón identitás (MATTOSO, J. 1998; LOURENÇO, E. 1998; SIEBER, T.R. 2001, 2002; CUNHA P. F. D. 2005; ALMEIDA, O.T. 2008; SZILÁGYI Á.J. 2009 stb.) és multikulturalizmus irodalma (BASTOS J.G.P., BASTOS S.T.P., 1999; HANNERZ U. 1990), továbbá a luzotropikalizmus (FREYRE, G. 1940, 1985; BACKHEUSER, E. 1952) és annak kritikája (ALMEIDA, M. V. D. 1991; CRUZ, B.D.M. 1992; SOUZA, T.R.D. 2008).

A történeti megközelítés kiegészül a kulturális földrajz, kultúrrégió (TRÓCSÁNYI A. 1998, 2008) valamint a geopolitikai vizsgálódás (SZILÁGYI I. 2018; „civilizációk kultúrája” – HUNTINGTON, S. P., 1998; „nemzetközi társadalom” – BULL, H. 1966; „új típusú diplomácia” – KISS J. L. 2009; „soft power” – NYE, J. S. 2004; populáris geopolitika – DODDS, K. 2005; DITTMER, J., BOS, D. 2010; MAKSA GY. 2017) szakirodalmával.

A kreatív gazdaság szakirodalmát is több irányból dolgoztuk fel. Fontosnak tartottuk a kreativitás fogalmának tisztázását, így elsőként a kreativitás pszichológiai megközelítését (pl. CSÍKSZENTMIHÁLYI M. 2008; HOWKINS, J. 2002). A további megközelítésekhez a társadalmi tőke (JACOBS J. 1985, BOURDIEU, P. 2008; PUTNAM, R. D. 2000) valamint a globalizáció és tudástársadalom (FARKAS J. 2002; LENGYEL I. 2003; KAO, J. 1999) irányából haladtunk a kreatív gazdaság (pl. SÁGVÁRI B. 2005; SCOTT, A.J. 2000; EGEDY T. et al. 2018), a kreativitás és a város (pl. LANDRY C. 2003; FLORIDA, R. 2002, 2005, 2006; COSTA P. et al. 2009; MUSTERD S. et al. 2007), a kreatív város gazdasági szempontjai (SOLOW, R. 1998; GLAESER, E. 2012), a kritikai városkutatás (JELINEK CS. et al. 2013) és a floridai kritika (PRATT A. 2008, 2011; COLOMB C. 2011; PECK J. 2013; HARVEY, D.C. et al. 2012; WILSON, D., KEIL, R. 2013 stb.) feldolgozása felé.

Az empirikus kutatás helyszíneinek elemzésénél felhasználtuk az adott ország statisztikai hivatalainak adatait és kiadványait, valamint a városi és országos fejlesztési stratégiák anyagait (pl. United Nations Creative Economy Report 2008; Lisbon Creative Economy 2013; INE Instituto Nacional de Estatísticas Portugal; Instituto Brasileiro de Geografia e Estatísticas; SINCRE Sistema Nacional de Cadastro e Registro de Estrangeiros; Novo Atlas da Língua Portuguesa 2016; Smart City Baseline Report Lisbon 2016; British Council - The Brazilian Creative Economy 2018), továbbá a luzofón szervezetek kiadványait és honlapjait, amelyek képviselőivel interjú is készült.

3.2. Primer kutatás

A primer kutatás módszertanának a kvalitatív kutatást választottuk, amely terepi bejárást és dokumentációt, továbbá szakértői interjúval történő információszerzést jelent. A kutatást három országban, négy városban végeztük: Lisszabon, São Paulo, továbbá az indiai volt portugál gyarmat, Goa tartománynak a fővárosa, Panjim, valamint második legnépesebb városa és kereskedelmi központja, Margao. A kutatási területek kiválasztásánál szempont volt, hogy lehetőség szerint az egykori Portugál Birodalom valamennyi érintett kontinensét lefedje, tehát nem feltétlenül portugál nyelvű terület illetve nem a Portugálul Beszélő Országok Közösségének (CPLP) része. Ez a kitétel elsősorban Goa miatt vált szükségessé, amely Indiának egy tagállama, a portugálok kivonulása óta (1961) a portugál már nem hivatalos nyelv, és a terület nem része a CPLP-nek. Ugyanakkor a mintavétel helyszínei stratégiailag fontos szerepet töltenek, töltöttek be a történelem során a birodalom szemszögéből (útfüggőség). Ezen túl tényező volt még, hogy a terület rendelkezzen stratégiával, aktív szereplőkkel és dinamikus háttérrel a kreatív város, kreatív gazdaság témakörében. Továbbá az empirikus kutatás helyszíneinek kiválasztásánál szempont volt a személyes és az intézményi kapcsolat megléte. Tervben volt még egy afrikai luzofón város kutatása (gazdasági növekedése és stratégia fejlettsége, valamint a Magyarországon elérhető hálózatai miatt Angola fővárosára, Luandára esett a választás), de a személyes terepbejárást a körülmények (egyrészt költséges mivolta, másrészt a szakmai kapcsolatok hiánya) nem tették lehetővé. Készült ugyan egy előzetes, az ottani szervezeteket feltérképező kutatás (*desk research*), valamint egy skype-interjú, de a helyismeret és személyes kontaktus nehézségei következtében a kutatás elakadt, nem sikerült megfelelő mintát találni. Így megfelelő összehasonlítható eredmények hiányában ezen a területen végzett vizsgálódás nem került be az esettanulmányok közé az értekezésben.

Összesen 37 db félig strukturált szakértői interjú készült – 2016 nyarán Lisszabonban 12 db, 2016 őszén São Paulo-ban 11 db, 2018 januárjában Goában 14 db – a helyi szinten meghatározó szereplőkkel, akiknek saját tapasztalata van a lokális kreatív gazdaság működésében, és floridai meghatározásban (FLORIDA, R. 2002) a helyi kreatív osztályhoz tagjai. Az ügy vagy szervezet, amit képviselnek, a városi kreativitás dimenzióhoz kapcsolódnak (COSTA P. et al. 2009) – kreatív városrészek, szomszédságok; alternatív vagy feltörekvő városrészek, területek, terek; kulturális és tudásközpontok; nagyszabású városi beruházások; társadalmi és kulturális

projektek; kreatív társadalmi és szakmai osztályok –, a helyi kulturális élet fontos és meghatározó szereplői, az általuk képviselt projekt referenciának számít a kreatív gazdaság területén. Mindegyik helyszínen szerepel legalább egy, a városi kreativitás valamely dimenziójának is megfelelő luzofön szervezetet képviselő szakértő a megkérdezettek között. A megkérdezettek szervezeteivel előzetes internetes kutatás során alakítottuk ki a kapcsolatot, illetve a terepen tartózkodáskor hólabda-módszerrel személyes ajánlásra, továbbá mindegyik helyszínen igyekeztünk hasonló profilú szervezetet találni. Az interjúk készítésekor a nyelvi (elsősorban São Paulo-ban a brazil portugál nyelvjárás miatt) és a kulturális különbségek egyaránt nehézséget okoztak. A nyelvi nehézség elsősorban a São Paulóban készült interjúk során merült fel: a megkérdezett szakértők nagy része az interjúk során az angol helyett anyanyelvét részesítette előnyben, amivel az európai portugál nyelvtudásom kevésbé kompatibilis. Más szavakat, kifejezéseket használnak, más a kiejtés, hanglejtés, amelyek megismeréséhez és megszokásához a két hónapos kintlét kevésnek bizonyult. Voltak interjúalanyok, akik szépen, tagoltan beszéltek, ha valamit nem értettem, visszakérdeztem, vagy az írásbeli rögzítés során utána néztem. Ugyanakkor előfordult olyan is, mikor elkezdtük az interjút brazil portugálul, de a szakértő annyira erős (fortalezai) nyelvjárással beszélt, hogy kérésemre áttértünk az angol nyelvre, amiben az illető kevésbé volt kifejező, mint az anyanyelvén. A kódolásnál részben nehézséget jelentett az angol és portugál nyelvű interjúk egyes kifejezéseit magyar nyelvbe átültetni, a megfelelő terminus technicusokkal.

A félig strukturált interjúk angol, illetve portugál nyelven folytak, a beszélgetéseket diktafonnal, majd írásban rögzítettük és elemeztük. Az elemzésnél, a kódok kialakításánál az atlas.ti tartalomelemző szoftvert használtuk. Az interjúkból kódokat alakítottunk ki – a kérdésekre adott válaszoknál előforduló kódot egyszer számítva, függetlenül attól, hogy a válaszban hány alkalommal hangzik el –, amelyeket csoportosítottunk. Az interjúk átlagosan másfél órák voltak, az általános adatok és a bemutatkozás után irányított kérdések folyamán haladtunk. A kérdések a kreativitás, az identitás és a gyarmati örökség köré csoportosulnak, ezek kapcsolatát vizsgálják.

4. Eredmények

A disszertáció megírásának célja egy olyan tudományos munka elkészítése volt, amely interdiszciplináris jelleggel, a klasszikus geopolitikai megközelítéstől eltérően a kritikai geopolitika, a puha hatalom és populáris geopolitika irányából vizsgálja a kreatív gazdaság, kreatív város és a városi kreativitás gyakorlati megvalósulását egy adott – jelen esetben az egykori Portugál Birodalomhoz köthető – nyelvi-történelmi-kulturális térben. Vizsgáltuk továbbá a luzofón közösség alkotóelemeit és az ezekből építkező identitást. Mind a luzofón identitás, mind a városi kreativitás témája a hazai szakirodalomban kevésbé kutatott.

A disszertáció újszerű eredményei közé sorolható, hogy a vizsgált területeken a terepi bejárás, dokumentáció és a szakértői interjúk alapján elemzi a történelmi múlt, a luzofón kulturális közösség városi kreativitást befolyásoló hatásait, és vizsgálja a városi kreativitás mibenlétét. A luzofón identitás és a kreatív város koncepciójának összekapcsolása együttesen egy új minőséget hoznak létre. A disszertáció rávilágított arra, hogy a város útfüggősége, a történelmileg determinált tényezői – mint multikulturális közeg, épületek, művészeti formák, gasztronómia stb. – befolyásolják a városról kialakult kreatív képet és vonzóvá teszik a floridai értelemben vett kreatív osztály számára. Az empirikus kutatás és kódolás során meghatároztuk azon tényezőket (kódcsoportokat), amelyek alapján a vizsgált területek luzofón identitásának és városi kreativitásának sajátosságai jellemezhetők és azok közös halmazát alkotják. Ahogy azt az első táblázat mutatja, Lisszabonban összesen 224 db, São Paulo-ban 268 db, Panjimban és Margaoban 211 db kódot kaptunk a kódolás során, amelyeket tíz kategóriába csoportosítottunk a következők szerint: identitás; urbanisztika és építészet; történelmi, társadalmi, kulturális tényezők; élhető város; intézmények; köztéri művészet; kormányzati szempontok; luzofón világ; kulturális és művészeti események; turisztikai szempontok.

1. táblázat: A Lisszabonban, São Paulo-ban, Panjimban és Margaoban készített interjúk alapján a kódok összesített és kategóriánkénti darabszáma

Város	Lisszabon	São Paulo	Panjim és Margao
Kódok száma összesen (db)	224	268	211
Kódok száma kategóriánként			

(db)			
Identitás	139	169	155
Urbanisztika és építészet	49	75	77
Történelmi, társadalmi, kulturális tényezők	40	48	94
Élhető város	7	41	25
Intézmények	66	37	33
Köztéri művészet	42	33	13
Kormányzati szempontok	28	27	29
Luzofón világ	15	23	8
Kulturális és művészeti események	10	18	55
Turisztikai szempontok	9	7	40

Forrás: saját adatok alapján saját szerkesztés (2019)

A kiinduló hipotézisek értékelése a kutatási eredmények alapján:

H1: A vizsgált városokban élő kreatívok esetében létezik közös luzofón identitás, melynek fontos eleme a gyarmati múlt történelmi öröksége.

A luzofón identitásról alapvetően a közös nyelv, a kulturális-történelmi hagyományok tekintetében beszélhetünk.

Lisszabonban a luzofón identitás meghatározója a portugál nyelv, valamint a kulturális közelség a volt gyarmatokkal, a kultúrák keveredése. Megjelenik olyan művészeti formákban, mint a zene vagy a tánc (kuduro, fado). A luzofón identitásnak fontos szempontja a volt gyarmatok közti migráció és a kettős állampolgárság kérdése. A hagyományosan multietnikumú városban évszázadok óta zajlik az együttélés és a portugál anyanyelvűek integrálása, ami egyfajta kulturális érzékenységet eredményez, amely alapja a közös történelem és kultúra. A közös nyelv,

a kultúra ismerete az országok közti gazdasági kapcsolatokat is megkönnyíti, és olyan területeken is jelentős, mint a felsőoktatás.

São Paulo-ban a luzofón identitás meghatározója a portugál nyelv, az irodalom, a gasztronómia, a gyarmatosítás velejárói, továbbá a gyarmatosítás hatására a rabszolga kereskedelmen keresztül az afrikai kulturális hatás (pl. vallás). A volt gyarmatosítók megítélése kettős: a kollektív emlékezetben a gyarmatosítók kegyetlensége él, ugyanakkor sok brazil emigrál Portugáliába. Az egyéb országok kulturális és gazdasági befolyása miatt a portugál nyelvű országokkal laza a kapcsolat, a közös nyelv ellenére nem beszélhetünk kulturális közelségről. A Brazíliában beszélt portugál nyelv jól mintázza az ország történelmileg színes etnikumát.

Goa-ban a luzofón területekkel a kapcsolat az identitás elemeiben a legerősebb. Ilyen közös pont a portugál nyelv és kultúra, a portugál útlevél megszerzése, a kereszténység, a portugál polgári törvénykönyv alkalmazása, a nyitottság, a változatos közösség, az életstílus. A portugál nem hivatalos nyelv, így Goa nem tagja a CPLP-nek. A portugált csak kevesen beszélik, de a nyelvoktatás és a nyelvismeret egyre nagyobb szerephez jut, hiszen például a korabeli feljegyzések portugálul íródtak. Fontos szerep jut a hagyományok megóvásának. A luzofón területek közti kapcsolatokat intézményi szinten a Fundação Oriente-n vagy a Camões Intézetén keresztül tartják fenn. A portugál ittlétből előnyt kovácsoltak, melynek része a más vallásúak tisztelete. A luzofón identitás megjelenik a portugál nyelvben, az ételekben, a zenében, az építészetben (portugál stílusú házak, azulejo, templomok), vagy a különböző rendezvényekben (Luzofónia Játékok stb.).

A hipotézis részben bizonyul igaznak, hiszen São Paulo esetében egy lazább kapcsolatról beszélhetünk a portugál nyelvű területekkel, ahol más kultúrák hatása is jelentős.

H2: A városi kreativitás túlmutat a kulturális és kreatív iparágakon, folyamatai széles körű társadalmi és kultúraformáló, gazdasági, turisztikai hatással bírnak.

A kreativitás individualista és társadalmi folyamatként való felfogása hozzájárul egy bizonyos urbánus környezet és bizonyos területek fejlesztésének előmozdításáért. A kreativitás átszövi a gazdaságot, a társadalmat és így a városi életet, és erősen értékteremtő hatása van a 21. század gazdaságaiban (COSTA, P. et al. 2009).

Az empirikus kutatás szakértői interjúi alapján a városi kreativitás gyakorlatai megjelennek az intézményeknek, a köztéri művészetnek, az urbanisztika és építészetnek, az identitásnak, a kormányzati szempontoknak, az élhető város elemeinek, a történelmi, társadalmi, kulturális tényezőknek, a kulturális és művészeti eseményeknek, a luzofón világnak a példáin keresztül. A kategóriák között szoros az átfedés. A kutatás eredményei a városi kreativitás dimenziójában kiegészítik a Costa, P. et al. (2009) által meghatározott definíciót (kreatív városrészek, szomszédságok; alternatív vagy feltörekvő városrészek, területek, terek; kulturális és tudásközpontok; nagyszabású városi beruházások; társadalmi és kulturális projektek; kreatív társadalmi és szakmai osztályok).

Lisszabonban a kreativitás hatással van a város turizmusának és gazdaságának fejlődésére, amelyben kiemelendő a revitalizált épületek, barnamezők szerepe. A nemzeti szimbólumként számon tartott portugál csempének, az azulejo-nak kreatív megőrzése és újragondolása is gazdasági és turisztikai értékkel bír. További példa a köztéri művészet turizmusra gyakorolt hatására a street art (tematikus városi séták, szabadtéri galériák).

São Paulo-ban a városi kreativitás gazdaságra és turizmusra gyakorolt hatásának vetülete megtalálható a történelmi épületekben, az ingatlanpiaci spekulációkban és beruházásokban, a dzsentifikációs folyamatban, a kreatív iparágakban és kreatív gazdaságban, az infrastruktúra fejlesztésében, az életminőség javításában. A kreativitás nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatására példa a városban működő külföldi állami intézmények (British Council stb.).

A kreativitás hatással van Goa turizmusának és gazdaságának fejlődésére, nemzetközi kapcsolataira. A legbefolyásosabb kreatív intézmények turisztikai, gazdasági, nemzetközi kapcsolatok szempontjából a Fundação Oriente, a Sunaparanta központ és a Houses of Goa kiállítóhely. A legbefolyásosabb kreatív kulturális és művészeti események a Serendipity Fesztivál, az International Film Festival India, a Fontainhas Art Festival, a Luzofónia Játékok, az Irodalom Fesztivál.

Ezáltal a hipotézis igaznak bizonyult.

H3: A történelmi-kulturális folyamatok, a város útfüggősége (MUSTERD, S. et al. 2007) és társadalmi toleranciája (FLORIDA, R. 2002) befolyásolja a városról alkotott kreatív képet.

A kreatív tevékenységet végzők számára a legfontosabb szempontok, tényezők, amiket az adott városban történő letelepedéskor mérlegelnek a városi környezet minősége, a város kulturális közege, a város imázsa és attraktivitása, a város gazdag történelmi hagyományai, a városi lakó- és munkakörnyezet sokszínűsége és változatossága, a város szellemileg inspiráló kulturális környezete, a városi életminőség, a szolgáltatások színvonala, a városban élők toleranciája, a helyi társadalom nyitottsága és befogadó készsége (FLORIDA R. 2002). Ezen faktorokat a város útfüggősége is befolyásolja (MUSTERD, S. et al. 2007).

Az empirikus kutatás alapján mindegyik terület kreatívnek tekinthető.

Lisszabon nyitott és toleráns város, jellemző rá az eleven utcai élet és a multikulturális környezet (Mouraria, Bairro Alto, Intendente városrészek), továbbá ezen negyedek közösségi vállalkozásai. A város útfüggőségét magyarázza a történelmi-gyarmati múlt és a kreatív városimázs közti kapcsolat (revitalizált épületek, street art projektek stb.). A portugálok alapvetően kozmopoliták, erre utal a migráció, mint lehetőség, elsősorban a portugál nyelvű területek között. Lisszabon hagyományosan multietnikumú város, ahol a kultúrák keveredése megjelenik a köztereken is. A gyarmati múlt megjelenik a street art alkotások tematikájában, a kulturális és művészeti eseményekben. A kreativitás megjelenik a történelmi épületek és emlékművek rehabilitációjában, a városmarketingben (befogadó, kreatív, toleráns, nyitott város). A kreatív osztály letelepedésére is hatással van a történelmi múlt. Megjelenik az afrikai gyökerű zenében, táncban, szórakozóhelyek szerepében, az irodalomban, a rap műfajában, a fado zenében vagy az azulejo-k tematikájában, a gasztronómiában, az intézményekben.

São Paulo esetében a városról alkotott kreatív városimázs alakításában meghatározó a város útfüggősége, a történelmi-gyarmati múlt és a megaváros jellege. Elsősorban a diverzitás, a sokszínűség, az etnikai kevertség a meghatározó, melyben nagy szerep jut a művészetnek és a kulturális programok széles választékának. A város kreativitását befolyásolja a különböző kultúrák keveredése, amelynek köszönhetően a város lakóira jellemző a diverzitás és a nyitottság. Ezek a jellemzők az építészetben is megjelennek (pl. Liberdade városrész) vagy a közterületek, városrészek elnevezésében (pl. őslakos indián nyelvek). A kreativitás jelen van a város energiájában, az ellenkultúrában, a szabad alkotás lehetőségében, a kreatívok jelenlétében, megjelenik a köztérfoglalásokban, köztéri intervenciókban. A városról alkotott kép kialakításában kiemelkedő szerep jut a város gyorsan fejlődő megacity jellegének (bűnözés, anonimitás, gyors tempo, lehetőségek, korrupció stb. jelzők) valamint a street art alkotásoknak.

Ugyanakkor erős a kötődés az afrikai gyökerekhez és a különböző nemzetek kulturális szokásainak felelevenítéséhez.

A goaiak identitását meghatározzák a történelmi tényezők, a nyugati (portugál keresztény) és a keleti (indiai hindu) kultúrák keveredése, mely szempontok hatással vannak az identitást alakító tényezőkre és a kreativitás jelenlétére. Művészetek szempontjából a gyarmatosítók szerepe megjelenik a zenei hagyományokban és a zeneoktatásban. Nyelv szempontjából elsősorban a goaiak saját nyelve, a konkani képezi az alapját az identitásnak, továbbá a portugál nyelvből átemelt jövevényszavak. Emberi tulajdonságok szempontjából a megkérdezettek szerint a goaiakra a nyugati minta követése jellemző (lazaság, szabadság, nyugodtság stb.). Hangsúlyos a társadalmi diverzitás és az ebből származó tolerancia. Gasztronómia kérdésében a sokszínűség és a portugál hatás az ételekben is jelen van. A portugál reformok a közigazgatásban és az oktatásban is az identitás, az Indiától való megkülönböztetés részét képezik. A gyarmatok közti átjárhatóságban is meghatározó szerep jut a kikötőknek.

Ezáltal a hipotézis igaznak bizonyult.

H4: A városi kreativitás hatással van a városlakók mindennapi életére, a városkép alakítására, a látogatók vonzására. Az intézményesült (top-down) városi kreativitás folyamatai legitimálják és dinamizálják a kreatív városimázst, amely vonzó tényező a kreatív osztály tagjai számára.

A megkérdezettek visszajelzései alapján Lisszabon kreatív város. Kreatív minden olyan városi kontextus, amely korlátozás nélkül képes emberekből közösséget formálni. A kreatív városimázst leginkább a street art alkotásokon keresztül érik el, de jelen van olyan művészeti formákban, mint a zene vagy a tánc. A kreatív városmarketing megjelenik a kulturális és művészeti eseményekben, mint az Építészeti Triennálé vagy a Web Summit, továbbá a kulturális és művészeti intézményekben, mint a múzeumok, az ARCO művészeti iskola, start upok. A 2008-as válság hatására az önkormányzat aktív szerepvállalása jellemzi a kreatív folyamatokat, amelyre példa a részvételi büdzsé (pl. BipZip) létrehozása vagy a start up fejlesztések (Fábrica Braço de Prata, Start up Lisbon). Az önkormányzat által támogatott projektek és folyamatok hozzájárulnak a kreatív városimázs kialakításához. Fontos szerepet jut ebben a street art

legalizálásának és önkormányzati támogatásának (Galeria de Arte Urbana, GAU). E projektek közül a legsikeresebbek azok, amelyek célja valamely marginalizált csoport közösségépítése (Quinta do Mocho, Lata65). A rehabilitált épületek jellemzően a városi kreativitás példái között szerepelnek funkciójuk és az építészeti szempontok miatt (LX Factory, Underdogs galéria, Time Out Market, FabLab, MUDE), részben önkormányzati támogatással valósultak meg. Bizonyos kreatív városrészek a fejlesztési politika (dzsentifikáció) következtében alakultak ki, mint a Parque das Nações az 1998-as EXPO miatt. A városi kreativitás példáira jellemző a spill over hatás (pl. az LX Factory Alcântara városrészben).

São Paulo kreatív város a megkérdezettek szerint. A városi kreativitás minden olyan tevékenység, önkifejezés amely közterületen történik, szorosan kapcsolódik az építészethez és urbanisztikához. A városi kreativitást erősen befolyásolja az urbanizációs folyamat (favela), a spontán építkezés. A szegénynegyedek előbukkanása összefügg a túlnépesedés kérdésével, területileg egyaránt érint periférián lévő és belvárosi *slum*okat, amelyeket számos esetben kulturális és kreatív tevékenységet végző intézményekkel, fesztiválokkal igyekeznek vonzóvá tenni. Revitalizációs folyamatra példa a Cracolândia negyedben épült Sala São Paulo koncertterem, vagy a belvárost érintő Virada Cultural fesztivál. Számos lakatlan, de építészetileg fontos, történelmi épületet találunk a belvárosban, amelyek idővel degradálódtak. A belváros reurbanizációs folyamatát lassítja a közbiztonság alacsony minősége, az erőszakos kultúra, ami miatt a magánszféra magas fokú védelme jelentősen befolyásolja a városképet. A város életében meghatározóak az alulról felfelé (bottom-up) építkező mozgalmak, amelyek nyomást gyakorolva az önkormányzatra alakítják a városképet. Ennek folyományaként civilek nyomására az autós forgalom részleges vagy teljes betiltásával visszaadtak köztereket a lakóknak, az élhetőbb lakóhelyért a kerékpáros és gyalogos forgalom javára, lehetőséget biztosítva a találkozásra és élénk utcai életre (Largo da Batata tér, Minhocão felüljáró, Avenida Paulista sugárút), a zöld környezet kialakítására (pl. gerillakertek). Az élénk utcai, éjszakai élet jellemző a város kreatív tartalommal bíró negyedeire, mint Jardins, Pinheiros, Vila Madalena. Kiemelendő a karnevál hagyományának újraéledése vagy a Virada Cultural utcai fesztivál. Fontos rekreációs helyszín a Parque Ibirapuera park. A köztéri művészetnek, a street art-nak a városkép alakításában, szépítésében, a szabadon alkotásban és a város felfedezésében van szerepe. Meghatározóak a magánkézben lévő kulturális és kreatív intézmények, mozgalmak, amelyek nem csak tevékenységükönél fogva alakítják a város életét, hanem építészetileg is meghatározóak,

rehabilitált helyszínen működnek (Vila Itororó, Red Bull Station, SESC Pompeia). Önkormányzati fenntartású intézmények közül a klasszikus értelemben vett kulturális intézményeken túl – színház, könyvtár, múzeum – a FabLab SP Livre közösségi alkotóműhelyek szerepe kiemelkedő. A 2006-ban bevezetett Cidade Limpa törvény célja megtisztítani a várost a vizuálisan szennyező kültéri reklámoktól, így teret adva a graffiti és street art alkotásoknak. A Lei Rouanet törvény a kulturális szereplőknek teszi lehetővé, hogy a gazdasági szereplőktől pénzügyi támogatást kapjanak.

A vizsgált goai városok, Panjim és Margao kreatív helyszínek a megkérdezettek szerint. Goában ideálisak a feltételek (környezet, időjárás, emberek, életstílus) az egyéni kibontakozásra, kozmopolita hely, széles lehetőségekkel, ahova szívesen jönnek turisták, mások pedig itt telepednek le, például művészek, írók. A goai kultúrában hagyományosan jelen van a filmipar és kereskedelem. A városi kreativitás egyrészt építészet és design, másrészt előadóművészetek. Olyan tartalom, amely megváltoztatja a várost és kulturális szokást teremt. Másrészt városi kreativitás alatt érthető bármilyen művészi beavatkozás a városképbe. Egyik szintje a használaton kívüli, kultúrtörténeti jelentőségű helyszínek és terek újrahaznosítása. Az idény- és fesztiváljellegű beavatkozások befolyásolják Panjim városképét, példa erre a karneváli időszak vagy a Serendipity Fesztivál. A tengerparti területekkel ellentétben Goa fővárosa nem kifejezetten turisztikai célpont, de a művészeti és kulturális események képesek több látogatót vonzani. Példaként említhető az Indiai Nemzetközi Film Fesztivál (IFFI). Urbanisztikailag kiemelendő Panjim Fontainhas kerülete, amelynek városképét a indo-portugál stílusú házak, szűk utcácskák adják. Az említettek közül több intézmény (Fundação Oriente, Charles Correa Foundation), esemény (Fontainhas Festival of Arts) és projekt (Aamchi Panjim) is itt kap helyet. A népszerű Serendipity fesztivál az épített örökségre, a barnamezős, lakatlan épületekre hívja fel a figyelmet, melyek leginkább az indo-portugál stílusú épületeket jelentik. A példaként említett intézmények egy részére jellemző, hogy portugál stílusú épületben kapott otthont (Sunaparanta kulturális és művészeti központ, Goa Chitra Museum, Carpe Diem kulturális és művészeti központ, Fundação Oriente alapítvány és kulturális központ). A kreativitást és a terület kivételes jellegét befolyásolja, hogy Goa-ra jellemző a kultúrák keveredése az ebből fakadó veleszületett kreativitás. Városi kreativitás szempontjából a város hangulata meghatározó. Ennek elemei a város élvezhetősége, a közterek, parkok és kertek (pl. Garcia de Horta Kert) állapota, a gyalogos közlekedés minősége. Fontos szempont az aktivizmus és mozgalmisság, az alulról építkező

szerveződés (bottom up). A köztéri művészet kategóriába egyrészt a köztéri szobrok és installációk, másrészt a graffiti és street art alkotások tartoznak. A goai kormányzat széleskörű kulturális feladatai közé tartozik a hagyományőrzés és örökségvédelem, utóbbinak fontos eleme az indo-portugál stílusú műemlék épületek megőrzése, és a lakatlan épületek újrahasznosítása. Továbbá olyan kulturális és kreatív iparágakat serkentő intézkedésekről gondoskodik, mint a start up rendelkezések, a könyvkiadás, vagy a különböző kulturális, művészeti és kreatív workshopok és események, fesztiválok szervezése és támogatása, intézmények támogatása. Fesztiválra példa az Indiai Nemzetközi Film Fesztivál (IFFI), a Fontainhas Art Festival, a Madár Fesztivál, a karnevál, a Serendipity Fesztivál. Intézmények közül kiemelkedő a Kala Academy művészeti oktatási intézmény, a Sunaparanta művészeti és kulturális központ, a 91springboard közösségi iroda, a Központi Könyvtár Panjimban. A kormányzat további, a kreatív várost érintő feladatai közé tartozik a gyalogos közlekedés népszerűsítése és a kerékpárutak építése, a parkok létesítése és megóvása.

Az empirikus kutatás alapján nem mutatható ki egyértelmű kapcsolat, hogy az intézményesült városi kreativitás példái növelik-e a kreatív városimázst.

H5: A luzofón területekre jellemző a portugál befolyású közös identitás, amelynek alapja a közös nyelv és történelmi-kulturális háttér, de megtalálható a városi kreativitás jelenségeiben (SIEBER, R. T. 2001).

Ahogy korábban hangsúlyoztuk, a luzofón közösség alapja a közös nyelv és történelmi-kulturális háttér. Portugália közvetlenül ezeket a *puha hatalmi* eszközöket alkalmazva tartja fenn a közvetlen kapcsolatot a volt gyarmataival a különböző szervezeteken (Fundação Oriente, Fundação Calouste Gulbenkian, Instituto Camões) keresztül. Továbbá a CPLP multilaterális szervezetének fontos szerep jut ebben a közösségben. A közös identitáshoz hozzájárul a luzofón migrációs rendszer, amelynek példája a portugál útlevele megszerzésének a lehetősége. Közös pont lehet a luzofón területek között a közterületek használata, amelyeket területi elhelyezkedéstől függetlenül találkozások helyszínéként használnak.

Lisszabon esetében a luzofón identitás a városi kreativitás gyakorlataiban olyan művészeti formákban van jelen, mint a zene és a tánc, valamint a gasztronómiában. A közterületeken zajló

élénk utcai élet hozzátartozója az afrikai és brazil gyökerű zene és tánc (kuduro, capoeira). A luzofón identitás jelen van olyan nemzeti szimbólumokban, amelyek merítenek a luzofón gyökerekből (fado, kávé, kézműves hagyományok). Megtalálható a street art alkotásokban, jelen van az épített örökség (templomok, kereszt, azulejo, calçada portuguesa) és az épületrehabilitációk példáiban (Time Out Market, a Carpe Diem művészeti központ, Casa Independente étterem és szórakozóhely, az Underdogs galéria, a Casa Alentejo kulturális központ és vendéglátóhely, a MUDE divat- és dizájnmuzeum egykori bank épületében).

São Paulo esetében a luzofón világ öröksége az építészetten keresztül, az afrikai eredetű spirituális vallásokban (candomblé, umbanda), az afrikai kulturális hatásban, a szegénységhez kapcsolódó gambiarra szó jelölte mindennapi rögtönző megoldásokban, a színes gasztronómiában is jelen van a városban. A kreativitás és a közös múlt jelen van a graffiti/street art alkotásokban.

Goa esetében a luzofón identitás a városi kreativitás gyakorlataiban jelen van az indo-portugál építészeti örökség példáiban (lakatlan épületek újrahasznosítása, Fontainhas kerületet Panjimban, Old Goa templomai, portugál stílusú vendéglátóhelyek, azulejo díszítés, történelmi terek és utcák), továbbá az identitás elemeiben (nyugati minta követése, öltözködés és életstílus, a fado műfaja, portugál nyelv és kultúra, templomi zene, Mario de Miranda alkotásai, goai büszkeség) és a köztéri művészetben (köztéri szobrok).

Ezáltal a hipotézis igaznak bizonyult.

5. További kutatási irányok

Az értekezés a téma összetettsége miatt több olyan területet érint, melyek vizsgálata hozzásegíthet a luzofón területek jobb megértéséhez, továbbá jó gyakorlatok szerzéséhez a bevándorlás kezelése, a kisebbségek és a bevándorlók integrálása, a városimázs- és városmarketing, a kreatív gazdaságban betöltött állami vagy önkormányzati szerepvállalás területén.

A kutatás további irányai között szerepel az egykori Portugál Birodalom volt gyarmatait, elsősorban az afrikai térséget érintő vizsgálódás, elemzés és összehasonlítás. További irány a

vizsgált területeken a kutatást országos szinten kiterjeszteni, amely eredményeként egy sokkal árnyaltabb képet kaphatunk.

Az elemzés kiterjedhet az egykori gyarmatosítók (spanyol, francia stb.) területeire, és ezen területek összehasonlítására.

Fontosnak tartjuk a kutatás hazai viszonyokba való beágyazását. Egyrészt feltárni az itthoni városi kreativitás mibenlétét a fővárosban és a megyeszékhelyeken, és megtalálni az ezirányú történelmi kapcsolódásokat és gyakorlati példákat. Vizsgálni kell, hogy a politikai döntéshozók miként befolyásolják a városi kreativitást, valamint az emlékezetpolitika és identitás szimbólumai miként jelennek meg a városi kreativitásban. Elengedhetetlennek tartjuk a kutatást kiterjeszteni a határon túl, külföldön élő magyarok közösségeire.

Az értekezés témájához kapcsolódó közlemények, publikációk:

1. MURÁNYI K. (2019). Urban Creativity Practices in São Paulo. In CRISTIAN, M. R., DRAGON, Z., LÉNÁRT, A. (szerk.): *Transnational Americas: Home(s), Borders and Transgressions*. Szeged: Americana eBooks. pp. 145-158.
2. MURÁNYI K. (2019). A kreatív gazdaság alapjai Lisszabonban a történelmi-kulturális hagyományok szempontjából. *Mediterrán és Balkán Fórum* 13: 1. pp. 1-19.
3. FARKAS M., MURÁNYI K., SZÁNTÓ Á. (2019). A belső határdinamizmus problematikái a portugál és spanyol példán keresztül, az 1970-es évektől napjainkig. *Mediterrán Világ* 2019: 47-48. pp. 213-232.
4. SZILÁGYI I., MURÁNYI K. (2018). Colonial Wars, Migration and Portugal Culture in the Era of Creative Cities. In REMÉNYI P., VERS R. (szerk.): X. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia: *Az iszlám és Közép-Európa. Geopolitika és migráció*. Pécs: Magyar Földrajzi Társaság, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézete. pp. 71-79.
5. MURÁNYI K. (2018). Murál, ami összeköt – street art jelenség Lisszabonban. *Szépirodalmi Figyelő* 2018: 3. pp. 47-56.
6. MURÁNYI K. (2018). A luzofón tér példája: Lisszabon kreatív város. *Mediterrán Világ* 2018: 43. pp. 87-101.
7. MURÁNYI K. (2018). A transformação das identidades lusófonas de Lisboa: O caso da Street Art. In DOMINGÓ, L., DEÁK, M. (szerk.): *Encuentros: Europa – Iberoamérica en un mundo globalizado: Libro homenaje al Prof. Ferenc Fischer en su 65 aniversario*. Budapest, Pécs: Universidad de Pécs Centro Iberoamericano, Fakultás Könyvkiadó. pp. 277-287.
8. MURÁNYI K. (2018). A portugál gyarmatosítás hatásai Goa társadalmára. In ALPEK, B. L. (szerk.): *Földrajz, diverzitás, csomópontok : Tanulmánykötet a 70 éves Dövényi Zoltán professzor tiszteletére*. Pécs: IDResearch Kft., Publikon Kiadó. pp. 33-44.
9. SZILÁGYI I., MURÁNYI K. (2018). Goa – múlt és jelen a portugál globális birodalom tükrében. In PAP, N., GONDA, T. (szerk.): *Magyar lábnyomok Indiában: A PTE 650 Kőrösi Csoma Sándor Emlékexpedíció kutatásai Indiában 2016-ban*. Orfű: CampInvest Kft. pp. 149-161.

10. MURÁNYI K. (2017). As tradições culturais e civilizacionais e fundamentos da economia criativa da cidade de Lisboa. In FISCHER, F., DOMINGO, L., KISS, Z.T., DEÁK, M. (szerk.): *Iberoamericana Quinqueeclesiensis 15: Las Américas: Cambios globales y responsabilidades*. Pécs: Publikon Kiadó. pp. 227-241.
11. MURÁNYI K. (2017). Lusophone spaces: Urban Creativity Practices in São Paulo and Lisbon. In DUMBROVSKÁ, V. (szerk.): *Abstract Book - 9th International Student and Early Career Conference: New Wave 2017*. Prága: Charles University. pp. 4-4.
12. MURÁNYI K. (2017). Do Fado para a criatividade urbana – identidades lusófonos nos subúrbios de Lisboa. In SILVA, A.C.P.D. (szerk.): *Anais do 2º CONGEO. Congresso brasileiro de Geografia Política, Geopolítica e Gestão do Território: A integração Sul-Americana e a inserção das regiões periféricas*. Porto Alegre, Brasília: Universidade Federal do Rio Grande do Sul. pp. 485-496.
13. MURÁNYI K. (2017). Espaços Lusófonos – Práticas de Criatividade Urbana em São Paulo e Lisboa. In ROSA, E. B., PRADO, M. E. (szerk.): *Atas XII Colóquio Internacional Tradição e Modernidade No Mundo Ibero-americano*. Rio de Janeiro, Brasília: Rede Sirius. pp. 1-23.
14. MURÁNYI K. (2017). Creative city Practices in the Lusophone space: The case of São Paulo and Lisbon. *Street Art And Urban Creativity Scientific Journal* 3: 2 pp. 30-41.
15. MURÁNYI K., WETZL V. (2017). A São Paulo-i magyar identitás sajátosságai. In ÁCS, K., BÓDOG, F., MECHLER, M., MÉSZÁROS, O. (szerk.): *Book of Abstracts: Interdisciplinary Doctoral Conference 2017 – Absztraktkötet. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2017*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat. p. 154.
16. MURÁNYI K. (2016). Murals of Budapest in the age of creative cities. *Street Art And Urban Creativity Scientific Journal* 2: 1. pp. 54-57.
17. MURÁNYI K. (2016). A gyarmati háborúk migrációjának hatása a portugál kultúrára a kreatív városok korában. *Mediterrán Világ* 37-38. pp. 110-121.